

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/99347>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Fear and Progress is het eerste boek in de serie 'Gewone Levens' van Wiley-Blackwell, waarin de ervaring van zogenoemde 'gewone mensen' in buitengewone tijden centraal staat. Hoe leefden doorsnee Spanjaarden tijdens het langdurige bewind van dictator Francisco Franco Bahamonde? Auteur Antonio Cazorla, die het spits afbijt, is op het Franco bewind gepromoveerd in Granada en doceert geschiedenis aan de Trent University, Ontario, Canada.

Het boek begint met een evocatieve beschrijving van een avondmaal in de winter van 1957. De plaats van handeling is een kleine woning in de Zuid-Spaanse stad Almeria. Aan tafel zitten negen leden van een arm gezin, onder wie de kleine Antonio Cazorla. Hij herinnert zich dat zijn familieleden nooit

openlijk klaagden over de hardheid van het bestaan. Zij meden bovenal angstvallig het onderwerp politiek. Zijn vader stemde in de jaren voorafgaand aan de Spaanse Burgeroorlog op de socialisten en was lid van hun vakbond. Hij had meegevochten aan Republikeinse zijde. Aan de muur een foto van een neef die arts-officier was in het Republikeinse leger. Hij werd na afloop van de burgeroorlog in de gevangenis geëxecuteerd. Over dit familiegeheim werd nimmer gesproken. Toen Franco als staatshoofd Almeria bezocht, stonden de gezinsleden hem langs de straat toe te juichen. Pas na de dood van de *caudillo* in 1975 begon het gezin zich langzamerhand te herinneren wat zij gedurende bijna vier decennia hadden moeten verdringen.

De openingslinea's zijn meteen de sterkste van het boek. Mensen van vlees en bloed zijn helaas slechts spaarzaam aanwezig en worden ontleend aan enkele bekende studies. De kracht van de auteur zit vooral in het geven van overzicht en het vaardig samenvatten van gepubliceerde bronnen en talloze vertrouwelijke documenten van franquistische bestuurders. Hij behandelt een breed scala aan thema's. Aan de orde komen de regionale verschillen tussen noord en zuid, centraal en oost Spanje; de stad-platteland tegenstelling; de gewelddadige repressie van de verliezers, vooral tijdens de eerste helft van de lange dictatuur; het bewind van de angst en de rol van Franco's machtige propagandamachine.

Cazorla besteedt terecht veel aandacht aan de sociale kosten van de dictatuur, die vooral in de jaren veertig en vijftig loodzwaar drukten op eenvoudige mensen in het kamp van de verliezers. Het leven van de overwonnenen werd getekend door armoede, analfabetisme,

hoge kindersterfte, pellagra en tuberculose, vernedering en angst. De misère was het grootst onder de landarbeiders in het agrarische zuiden van Spanje. Tijdens de jaren van isolationisme tierden de zwarte markt en corruptie welig. Menig aanhanger van de *caudillo* is er rijk van geworden. De verliezers zaten vast in hun dorpen en steden en hadden toestemming nodig om te reizen.

Deze desastreuze politiek van autarkie werd pas eind jaren vijftig losgelaten en vervangen door economische

hervormingen onder leiding van de technocraten van Opus Dei. Een van de gevolgen van deze nieuwe politiek was de exodus van het agrarische proletariaat en de kleine boeren naar het buitenland en de industriesteden in Oost- en Noord-Spanje. Terwijl vele Spanjaarden als arbeidsmigranten naar

West-Europa vertrokken, kwam de massale trek van toeristen op gang, die werden aangetrokken door lage prijzen en de befaamde slogan 'Spanje is anders'.

De snelle groei van het massatoerisme zou samen met migratie grotendeels verantwoordelijk zijn voor de vooruitgang in de titel van dit boek. Terecht besteedt Cazorla een hoofdstuk aan de problematiek van de rurale exodus. Helaas staat hij echter nauwelijks stil bij de ingrijpende gevolgen van het massatoerisme op economisch, sociaal en cultureel vlak. Het toerisme beroerde het leven van de meeste Spanjaarden direct dan wel indirect. Beide vormen van mobiliteit speelden een belangrijke rol in de transformatie van Spanje tot een open democratische samenleving. Deze zette eerder in dan tot voor kort algemeen werd aangenomen in kringen van Spaanse historici.

Cazorla gaat ook uitvoerig in op het verschil tussen het katholicisme van enerzijds de kerk en anderzijds de straat, de opkomst van het consumentisme, de arbeidsverdeling tussen de seksen, de massamedia en de opkomst van nieuwe waarden onder Spaanse jongeren. Het laatste hoofdstuk is gewijd aan het ontstaan van de moderne Spaanse burger, de rol van de ondergrondse politieke partijen en vakbonden en het falen van het regime om het hoofd te bieden aan de oliecrisis van 1974. Deze sloeg extra hard toe in Spanje. Een snel groeiende werkloosheid en inflatie, en het opdrogen van de geldzendingen van Spaanse 'gastarbeiders' waren het gevolg. Het franquisme liep op zijn laatste benen. Dit werd gesymboliseerd door de agonie van de *caudillo* die op 20 november officieel dood werd verklaard. Een spannende overgangstijd, de zogenoemde *Transición*, brak aan.

Maar om terug te keren naar het begin van het boek:

Nieuwste tijd

Franco's regime van de angst

Antonio Cazorla Sánchez, *Fear and Progress: Ordinary Lives in Franco's Spain, 1939-1975* (Wiley-Blackwell; West-Sussex 2009) 279 p., krt., ill., tbl., €25,20 ISBN 9781405133166

hoorde Cazorla zelf wel tot een gewoon gezin? De auteur suggereert van wel, maar dit valt op z'n minst te nuanceren. Tijdens de lange jaren van franquistische repressie leefde de meerderheid van de bevolking immers nog op het platteland van de landbouw en veeteelt. Cazorla groeide op in de stad en zijn vader, weliswaar een voormalige landarbeider, werkte als portier bij een ministerie. Na sluitingstijd maakte zijn moeder het gebouw schoon. Nergens in het boek vinden we een toelichting op het begrip 'gewoon' of een bespreking van eerdere pogingen in de geschiedwetenschap om het 'gewone' in kaart te bren-

gen. In de jaren tachtig van de vorige eeuw maakten vernieuwende cultureel antropologen zich juist los van het tot dan toe dominante realistische genre in de etnografie en de claim om de 'common denominator people' te representeren. Het gewone werd geïncubiseerd en variaties niet alleen in het gewone maar ook in het bijzondere van het alledaagse zichtbaar gemaakt.

Henk Driessen
Radboud Universiteit Nijmegen

